

НЕДКА КАПРАЛОВА
Институт за литература – БАН
✉ nedkakapralova@gmail.com

ИНТЕРЕСЪТ НА БОРИС ЙОЦОВ КЪМ БЪЛГАРИ, УЧИЛИ В ПРАГА ПРЕЗ XIX ВЕК (Фамилия Горанови)

Nedka Kapralova
Institute for Literature – BAS
✉ nedkakapralova@gmail.com

*L'INTÉRÊT DE BORIS YOTZOV POUR DES BULGARES AYANT FAIT
LEURS ÉTUDES A PRAGUE AU XIXE SIÈCLE*
(*La famille Goranov*)

Au début du XXe siècle, l'intérêt pour la personne et l'œuvre du poète et révolutionnaire bulgare Hristo Botev devient de plus en plus prononcé. On voit paraître dans la presse spécialisée nombre de matériaux ayant pour but d'expliquer et de préciser divers aspects dans sa poésie. On discute également la question du premier amour du poète, en mentionnant les noms de deux jeunes filles, bien que le poème «Fiancée» soit dédié à «M. Iv. G-va». En 1929, Boris Yotzov intervient dans la discussion avec un article intitulé «Botev, Halek et Goranova» où il présente certains côtés inconnus de la vie des Goranov – le frère Bogdan et ses sœurs Elissavéta et Maria – à Prague, en citant, en sa traduction, un extrait du roman «Plume» de l'écrivain tchèque J. Holeček où l'on voit présent les Goranov qui avaient fait leurs études à Prague. L'article pose beaucoup de questions sans pour autant trouver toujours des réponses. Yotzov publie une seconde fois le même texte en 1940 comme préface au recueil commémoratif « Il est vivant » consacré à Botev. L'Intérêt de l'article de Yotzov réside dans l'extrait cité qui montre un aspect impressionnant de la vie de ces Bulgares aisés qui avaient tenu un salon littéraire à Prague, fréquenté par l'élite littéraire tchèque au milieu du XIXe siècle et en même temps, il verse une nouvelle lumière sur l'image d'Elissavéta (Eka) Goranova-Karaminkova – la première Bulgare ayant fait des études supérieures, traductrice, femme politique.

Keywords: Bulgarian Revival, higher education, literary salon, Hristo Botev, Elisaveta Karaminkova

Интересът на Борис Йоцов към чешките възпитаници Богдан, Елисавета и Мария Горанови е породен от нарастващото внимание в българската наука в началото на XX в. към живота и творчеството на големия български поет и революционер Христо Ботев.

През 1871 г. Ботев публикува във в. „Дума“ две стихотворения: „Борба“ (недовършено) с посвещение „Б. Ив. Г-ву“ и „Пристанала“, посветено на „М. Ив. Г-ва“. Лицата, на които са посветени творбите,

са известни: това са Богдан Ив. Горанов и неговата сестра Мария Ив. Горанова. През същата 1871 г. Ботев публикува и стихотворението „До моето първо либе“. По-късно тази творба, както и посвещението на стихотворението „Пристанала“, събуждат интереса на българските изследователи за установяване на личността на „първото либе“ на Ботев.

Появяват се две различни становища. Според едното, подкрепяно от Захари Стоянов, Стоян Заимов, Иван Клинчаров и др., тази девойка е калоферската учителка Парашкева Шушулова (1847–1879). Според другото, зад което застават Никола Начов, Георги Бакалов, Михаил Димитров и др., това е Мария Ив. Горанова (1851–1885).

Авторитетът на изследовател като Никола Начов, родом от Калофер и познаващ задълбочено живота на родния си град и неговите жители, който заявява, че любимата на поета е Мария Ив. Горанова – образована българка, живяла в Чехия и Румъния, – кара Борис Йоцов да разгледа по-подробно и по възможност обосновано да подкрепи това твърдение – още повече, че според него Парашкева Шушулова не била достатъчно красива, за да привлече Ботев.

Така през 1929 г. Йоцов публикува статията „Ботев, Халек и Горанова“ ([1]: 5).

В тази статия особен интерес представлява откъсът от мемоарния роман „Перо“ на чешкия писател Йозеф Холечек¹, представящ разказа-спомен на чешкия поет Витезслав Халек² за познанството му с Горанови. Този текст и досега остава едно от най-интересните сведения за Горанова, но не за Мария, а за нейната сестра Елисавета. Можем да предположим, че Б. Йоцов наистина е бил впечатлен от разказвания спомен, защото го предава изцяло в статията си (вероятно в собствен превод, тъй като романът не е превеждан на български), а след това, въпреки категоричната разлика в имената, продължава разсъжденията си за тази Ека / Мария и дали е възможно тя да е била първото либе на Ботев.

Тъй като романът не е излизал на български, а и заради интересния спомен, запечатал картина от слабо документирания личен и обществен живот на тези възрожденски личности, ще цитирам целия откъс, както е поместен в статията на Йоцов:

„[...] За една „чешка възпитаница“ българка намираме сведения в мемориалния роман „Перо“ на неотдавна починалия писател Йозеф Хо-

¹ Йозеф Холечек (1853–1929) – чешки писател реалист, журналист и преводач. Интересите му са насочени към селския живот и особено към фолклора на южните славяни. Автор е на над десет романа. Мемоарният роман „Перо“ е последната му творба. Борис Йоцов допуска лека неточност в годините на раждане и смърт на чешкия писател.

² Витезслав Халек (1835–1874) – чешки поет, писател, журналист, театрален критик. Смятан е за един от най-видните представители на т.нар. Майска школа (майовци), редом с Ян Неруда, Каролина Светла и др. Автор на стихосбирките „Вечерни песни“ (1859) и „Сред природата“ (1872).

лечек (1854–1928), който майсторски разказва своите спомени в роман и ни разкрива една интимна страница от живота на обичания някога и високо ценен, а и днес един от най-значителните представители на чешката поезия – Витезслав Халек (1835–1874). Малко преди смъртта си на една вечер в „Художествена беседа“ пред близък приятелски кръг, в който бил и Холечек, Халек, запитан дали не е имал някоя друга история с девойка, преди да се ожени за толкова обичаната от него Доротка Хорачкова, разказва следното с обикновената своя искреност: „Струва ми се, че съм бил обичан и съблазняван, но Бог ме съхрани и ми запази сърцето чисто чак до запознаването ми с Доротка. В Прага следваше в университета българинът Горанов, а заедно с него беше, за да не му е мъчно в чужбина, неговата сестра Ека. Ека Горанова беше хубава като богиня. Който би казал, че не му харесва, би бил непрокопсаник. Тя не можеше да не се нрави. Нещо повече: тя не можеше да не завладява със своята хубост. Това беше хубост на императрица, която покорява. Не е чудно, че около нея всякога имаше общество от млади мъже и аз бях в това общество. Забелязваше се, че Ека ми дава предимство пред останалите, а това ме ласкаеше. Горанови бяха богати, живееха болярски, имаха голяма и разкошна квартира. У тях се събираха редовно на чай вечер, веднъж в седмицата. Гостите биваха от двата пола. Веднъж забавата засегна литературата, особено поетическата, а тъй като в обществото имаше поет, разговорът се прехвърли върху него. Ласкаеха го като крал на чешките поети, а той – всички поети са суетни – с радост слушаше това. Докато в душата си тръпнеше от наслада, някой от събраните предложи да бъде той венчан за крал на поетите и то веднага, а госпожица Ека да го короняса като муза. Поетът не протестира. Схваща, разбира се, че това е игра, и че участниците в забавата търсят предлог стопаните да сложат в леда няколко стъкла шампанско, ала да бъдеш коронясан от хубавата Ека Горанова – какво блаженство! Ека отиде в съседната стая и след малко се върна преоблечена като муза, като носеше в ръце лавровия венец. Очевидно беше, че тази забава беше предвидена в поканата за вечерта. Сложиха ме на табурета и коронацията започна. Пръстите на Ека се свираха в косата ми. Аз почувствах неизлечима наслада, сладост, обаче ми хрумна: „Адска измама! Ека не е тази, която търсиш, за да върви върно с теб в пътя на живота. Ека е призрак!“ Съвзех се и без да давам никому обяснение, избягах.“

Още в началото на своята статия Б. Йоцов изразява съжалението си, че Н. Начов не дава достатъчно сведения, на които да се опре: „Но кога е живяла в Чехия и Румъния, в кой град и кога е могла да се срещне с Ботева, Н. Начов не посочва. А тъкмо тия обстоятелства биха били от значение, за да се изясни въпросът за отношението на Ботев към Шушулова и Горанова“ ([1]: 3).

Изводите, с които продължава анализът на Б. Йоцов, са напълно логични, но за съжаление съвсем погрешни. Така например той

предполага, че Богдан Горанов и В. Халек трябва да са се познавали от университета, където да са учили по едно и също време, сиреч през 1855–58 г., когато там е следвал Халек. Но това е невярно, защото Б. Горанов е доста по-млад от В. Халек³. Втората грешка идва от съвсем логичното разсъждение, че щом Халек е коронован като известен поет, а той става такъв след излизането през 1858–59 г. на неговите „Вечерни песни“, вдъхновени от бъдещата му съпруга Доротка (на която той в този момент е учител), значи срещата между Халек и Ека Горанова е отпреди 1858 г. Което води Б. Йоцов до логичното заключение: „Би могло да се предположи, че тогава Ека Горанова е била на 18–20 години. Ако тази Ека е същата Мария Горанова, на която Ботев посвещава своята стихова творба, тогава тя излиза най-малко десетина години по-стара от него“ ([1]: 6).

Всичките тези „установени“ факти смущават Йоцов, следват още догадки, преди той да стигне до основателния извод: „Във всеки случай би било уместно да се издири карловският род Горанови, за да се изучи по възможност неговото развитие, за да се хвърли повече светлина върху Мария Йв. Горанова, за да може да се пристъпи към правилното разрешение на въпроса, коя е била чаровницата на Ботйова“ [1: 6]. Още един факт, който подвежда Б. Йоцов, защото го насочва към издирване на историята на рода Горанови, но в Карлово такъв род няма. Това фамилно име е своеобразен псевдоним. Всъщност Богдан, Елисавета и Мария Горанови са от видното карловско семейство Пулиеви. Фамилното име Горанови се появява, когато техният баща – Иван Т. Пулиев – се скарва около 1859 г. с племенниците си Евлогий и Христо Георгиеви и други свои роднини поради търговски и финансови неразбирателства, отказва се от родовото си име и заявява, че той „семейство няма, а е от гората“, като променя името си на Горан / Горанов – така се казват и децата му ([5]: 67).

Б. Йоцов повече не се връща към темата за чешките възпитаници Горанови, нито проучва рода.

Междувременно се появяват нови изследвания, посветени на въпроса за първото либе на Ботев. Приблизително по същото време автори като Димо Тодоров и Никола Славков публикуват нови, изчерпателни и допълващи данни за Богдан, Елисавета и Мария Горанови, уточняващи кога са родени, кога са живели в Прага, какво точно са учили и т.н. Н. Славков проучва и установява точните години на раждане на Богдан, Елисавета и Мария, както и това, че Горанови живеят и учат в Прага от 1862 до 1866 г. [5: 4]. Д-р Димо Тодоров дори прави цяла анкета, като събира сведения в лични разговори със съпругата на Богдан Горанов, с дъщерята на Елисавета Горанова-Караминкова, с брата на Христо Бо-

³ Богдан Горанов (1846–1907) не е връстник на В. Халек, а е с 11 години по-млад от него и следователно не е възможно двамата да са били състуденти в периода 1855–1858 г.

тев – Кирил Ботев и с други техни роднини (защото Христо Ботев и Горанови са втори братовчеди). В тези проучвания надделява мнението, че „първото либе“ е Парашкева Шушулова – високо образована българка, завършила училището на графиня Левашова в Киев с издръжка от Азиатския департамент, с която Ботев се запознава в Одеса, в момента, когато Шушулова и другите български ученички се готвят да отпътуват за България, а после двамата продължават да общуват в Калофер, където Шушулова е учителка. Особено категоричен е К. Ботев, който заявява, че и майка му дори е знаела и говорела това, както и цялото им семейство, докато за Мария Горанова „в тяхното семейство и дума не е ставала“. А това вече е странно, като се има предвид близкото им роднинство. От друга страна, на въпроса „дали не са чували или те лично да знаят за подобни любовни чувства от страна на Ботев към Мария Ив. Горанова“, нито един от разпитаните роднини на Мария Горанова не твърдял нищо положително: „отговаряше се обикновено с фразите „възможно е“, „човек може да се увлече“, „чувствата не знаят граници“ ([6]: 3). Думите на очевидците могат да породят любопитството и на съвременния изследовател, може дори да го вдъхновят и той да започне собствено проучване, но това е предмет на друга тема.

Б. Йоцов публикува статията си втори път, единайсет години по-късно, като предговор към сборника „Жив е той...“ [2]. В този сборник е поместена и пространната статия на Ст. Манолова „Парашкева Шушулова“ [4], в която авторката аргументирано твърди, че първото либе на Ботев е калоферската учителка. Йоцов не променя нищо в първоначалния си текст. Въпросите, предположенията, догадките, изводите са същите. Различно е само изписването Ботев вм. Ботйов.

Дали е било от небрежност? Или за да постави отново въпроса? И защо не е променил финалните си заключения и колебания?

А дали е възможно „Пристанала“ да е творба, вдъхновена от една девойка, но посветена на друга? (През 1866–1867 г. всички „действащи лица“ – Горанови, Ботев, Шушулова – са в Карлово и Калофер, познават се, общуват, те са местният интелектуален елит и са много млади...) И трябва ли първото либе непременно да е конкретна жена? Всички тези питання остават отворени.

Всъщност „До моето първо либе“ (без посвещение) е лирическа изповед на борец, поел по пътя на революцията и загърбил дребнави чувства като любовта. „Пристанала“ (посветено на М. Горанова) много напомня стилизирана народна песен. И може би за *конкретно* първо либе изобщо не става дума. Димо Тодоров също не смята за достоверна и обоснована нито една от двете хипотези за любимата на Ботев и започва статията си с въпроса „Коя е била – и имало ли е някоя – изгора на Ботев, която да го е вдъхновила?“ ([6]: 3).

Ценен и приносен момент в статията на Б. Йоцов обаче е цитираният откъс от романа „Перо“ на Й. Холечек, тъй като в него се разкрива

впечатляваща страна от живота на богати българи, поддържали литературен салон в Прага, посещаван от чешкия литературен елит в средата на XIX в. Поместеният откъс не внася нищо в спора за първото либе на Ботев, но допълва с много ценна информация образа на Елисавета (Ека) Горанова-Караминкова – първата българка с висше образование, преводачка, общественичка.

Литература

- [1] Йоцов, Б. Ботев, Халек и Горанова. // *Литературни новини*, год. II, бр. 39–40, 29.VI.1929, с. 5.
- [2] Йоцов, Б. Ботйов, Халек и Горанова. В: *Жив е той...* Сборник статии за Христо Ботйов. София, 1940, с. 3–7.
- [3] Капралова, Н. *И ще господарува мъжът ти над теб (оце за жените в културата)*. Архив на семейство Елисавета и Христо Караминкови. София: Проф. М. Дринов, 2013, с. 67.
- [4] Манолова, Ст. Парашкева Шушулова. В: *Жив е той...* Сборник статии за Христо Ботйов. София, 1940, с. 55–63.
- [5] Славков, Н. Първото либе на Ботев. // *Литературен глас*, г. VIII, бр. 318, 3.VI.1936, с. 3–4.
- [6] Тодоров, Д. Първото либе на Ботев. // *Литературен глас*, г. II, бр. 278, 5.VI.1935, с. 3–4.